



ნუსტან სულაგა

„ცხოვრება მეფეთმეფისა ღავითისი“ – ლიტერატურულ-
ისტორიკური ღირებულების განსაზღვრისათვის

ქართულ საისტორიო თხზულებებს, თავისთავად ღირებულებასთან ერთად, მხატვრულ-გამომსახველობითი და ლიტერატურულ-ესთეტიკური თვალსაზრისითაც დიდი მნიშვნელობა აქვთ. თითოეული მათგანი ყურადღებას იქცევს როგორც ლიტერატურული ნაწარმოები და როგორც ესთეტიკური ღირებულების მქონე თხზულება. მხატვრულ-ესთეტიკურ ფენომენს შეიცავს თვით სახელწოდება „ქართლის ცხოვრება“, როგორც ერთიანი პრინციპით შედგენილი წიგნის, საისტორიო თხზულებათა ერთიანობის სახელდება.

„ქართლის ცხოვრების“ ყოველი თავი ძვირფასი საისტორიო ძეგლია; მაგრამ ძველ ქართულ საისტორიო მწერლობა მხოლოდ ფაქტების ემპირიული, მშრალი აღწერით არ ხასიათდება და მხოლოდ ისტორიული ქრონიკა არ არის; იგი უადრესად დახვეწილი ლიტერატურული ნაწარმოებია, მხატვრული შედევრია, დამოუკიდებელი მხატვრულ-ესთეტიკური მოვლენაა. ამ წიგნის ყოველი თხზულება თავისი შინაარსით, იდეურ-მსოფლმხედველობრივი მიზანდასახულობით, ლიტერატურული ღირებულებითა და მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებების სიმდიდრით სცილდება მშრალ ქრონისტულ-ისტორიულ თხრობას, რაც ამ უანრის თხზულებებს ლიტერატურულ პროცესთა თანამდევით ერთიანი მხატვრული აზროვნების ძირეულ, განუყოფელ ნაწილად აღგვაქმევიანებს. ისტორიულ თხზულებათა მხატვრული ფენომენის კვლევას ჩვენშიც, საზღვარგარეთაც ხანგრძლივი ისტორია აქვს და მრავალი სამეცნიერო ნაშრომიც მიეძღვნა (ი. ჯავახიშვილი, კ. კეკელიძე, მ. შანიძე და სხვ.).

პრობლემის მიზანდასახულობის უკეთ წარმოსახენად საჭიროდ მიმაჩნია არისტოტელეს „პოეტიკიდან“ იმ შეხედულებების დამოწმება, რომელშიც გამოთქმულია ფუძემდებლური თვალსაზრისი ისტორიისა და ლიტერატურის დანიშნულებისა და არსის შესახებ, გაანალიზებული და განზოგადებულია ლიტერატურის ღირებულების საკითხი. კერძოდ, ისტორიული თხზულება ასახავს რეალურად მომხდარ ამბავს, კერძო, კონკრეტულ შემთხვევას, ხოლო ლიტერატურული – შესაძლებელსა და წარმოსახვითს, რის გამოც პოეზია მიმაჩნია უფრო ფილოსოფიურად, ვიდრე ისტორია. მხატვრული ნაწარმოები რეალურად მომხდარი ამბებისა და წარმოსახვითი აზროვნების შერწყმით იღებს პოეტურ სახეს, ამიტომ იგი ბევრად უფრო ღრმაა თავისი არსით, ვიდრე ისტორია, რომელიც მომხდარის ასახვითა და გადმოცემით შემოიფარგლება, ამავე დროს, სავსებით მისაღებია შეხედულება იმის თაობაზე, რომ ისტორიკოსმა განაზოგადოს მომხდარი ფაქტი და საერთო კანონზომიერებები დაადგინოს. არისტოტელეს სიტყვით: „პოეტის საქმეა თქვას არა ის, თუ რა მოხდა, არამედ ის, თუ რა მოხდებოდა და რა არის ალბათობისა ან აუცილებლობის მიხედვით შესაძლებელი. ისტორიკოსი და პოეტი ურთიერთისაგან განირჩევიან არა იმით, ლაპარაკობენ ისინი ლექსით თუ პროზით, ვინაიდან ჰეროდოტეს ნაწარმოები შეიძლება და გალექსილიყო და ის მაინც ლექსად გამოთქმული ისტორიული ნაწარმოები იქნებოდა არა ნაკლებ, ვიდრე პროზით დაწერილი: ისტორიკოსი და პოეტი ურთიერთისაგან განსხვავდებიან იმით, რომ პირველი ლაპარაკობს იმის შესახებ, რაც მოხდა, მეორე კი ლაპარაკობს იმის შესახებ, თუ რა შეიძლებოდა მომხდარიყო. ამის გამო პოეზია უფრო ფილოსოფიურია და უფრო მნიშვნელოვანი, ვიდრე ისტორია. პოეზიას უფრო მეტად მხედველობაში აქვს ზოგადი (τα καθολου), ისტორიას კი უფრო მეტად მხედველობაში აქვს კალკეული (καθ' εκαστον)~ (არისტოტელი 1944:20). ისტორიისა და ლიტერატურის ამგვარი დეფინიციია ცხადად წარმოაჩენს თითოეული მათგანის თემატიკას, იდეურ მი-

ზანდასახელობას, სპეციფიკას, დანიშნულებას¹. ისტორიისა და ლიტერატურის ურთიერთმიმართებათა კვლევისას არისტოტელეს შეხედულებებს განსაკუთრებული, განმსაზღვრელი მნიშვნელობა ენიჭება. ისტორია შეჩერებულ დროზე მოგვითხრობს, ლიტერატურა კი დროში დაუსაზღვრელია, რადგან იგი სამყაროს, კაცობრიობის, ადამიანის ჭეშმარიტ სულიერ ისტორიას ასახავს. აქვე უნდა აღინიშნოს „ქართლის ცხოვრების“ წიგნების სპეციფიკაც, რომლებიც ღრმა ფილოსოფიური აზროვნებით გამოირჩევიან, რის შესახებაც ივანე ჯავახიშვილმა დასვა პრობლემა ისტორიის ფილოსოფიურობისა. ისტორიული თხზულება უთუოდ გულისხმობს იმ ზოგად სიღრმეს, ფილოსოფიურ ბუნებას, რომლის გარეშე შეუძლებელია ცალკეული ისტორიული ფაქტის შეფასება; სწორედ მომხდარი ფაქტის

¹ ს. დანელიამ განიხილა ტერმინი „ისტორია“ ეტიმოლოგიური და ღირებულებითი თვალსაზრისით. მისი შეხედულებით: „ტერმინი „ისტორია“ წარმოდგება ბერძნული ზმნიდან *ειδεναι*, რაც ნიშნავს „ცოდნას“. არისტოტელის დროს „ისტორიის“ სახელი ეწოდებოდა ცოდნას ყოველგვარ საგანზე და არა მხოლოდ ხალხის წარსულზე და მის განვითარებაზე, როგორც ჩვენს დროში ესმით ეს სიტყვა. არისტოტელისათვის გეოგრაფიაც „ისტორია“ იყო, ისე როგორც ბოტანიკა და ზოოლოგია. აი, ასე გაგებულ „ისტორიას“ უპირისპირებს არისტოტელი „ფილოსოფიას“. თუ ფილოსოფია, არისტოტელის გაგებით, იყო მოძღვრება უზოგადეს პრინციპებზე და, როგორც ასეთი, იგი თვითონაც იყო უზოგადესი მეცნიერება, „ისტორია“ იყო კერძო ან სპეციალური მეცნიერება, რომელიც შეიცავდა ცოდნას კერძო მოვლენებზე, ე. ი. ისეთ ცოდნას, რომელიც ფილოსოფიური ცოდნის ზოგადობას მოკლებული იყო და ემპირიულ ხასიათს ატარებდა. პოეზია უფრო ფილოსოფიურია, ვიდრე ისტორიაო, წერს არისტოტელი, რათა ამით თქვას, რომ პოეზიაში მოცემულ წარმოდგენას საგანთა შესახებ (ე. ი. ტიპს) მეტი ზოგადობა ახასიათებს, ვიდრე იმ ცოდნას, რომელსაც ამავე საგნებზე გვაწვდის ესა თუ ის სპეციალური მეცნიერება და რომელიც დაკვირვების საშუალებით მიღებულ კერძო დებულებათა დონეზე არ მადლდება“ (არისტოტელი 1944: LXIV).

სწორ გაანალიზებაზეა დამყარებული ზოგად კანონზომიერებათა დადგენა².

„ქართლის ცხოვრებიდან“ გამორჩეული ადგილი უჭირავთ ლეონტი მროველის, დავით აღმაშენებლის, თამარ მეფის, ლაშა-გიორგის ისტორიებს, უამთაადმწერლის თხზულებას, რომლებიც, ისტორიულთან ერთად, მაღალმხატვრულ ნაწარმოებებად გვევლინებიან, რასაც გვაფიქრებინებს მათი რიტორული სტილი, მწერლის მხატვრულ-ესთეტიკურ ხედვასთან შეზავებული. ამიტომ მათი განხილვა, როგორც ესთეტიკური ფენომენისა, მხატვრული ლიტერატურის ისტორიის კანონზომიერებათა შესწავლას ბევრს ჰმატებს. მათი ამაღლებული სტილი და მხატვრული სამყარო არაფრით ჩამოუვარდება სხვა უანრის თხზულებებს, მხატვრულ თხზულებებს, რომელთა ლიტერატურულ-ესთეტიკური დონე უთუოდ შეესაბამება მათი თანამედროვე ეპოქის მოთხოვნებს. ისტორიკოსები თავიანთ თხზულებებს აგებენ გარკვეული კომპოზიციური თანმიმდევრობით, იყენებენ შედარების, მეტაფორის, სიმბოლოს, ალუზიის,

² XIV საუკუნის I მეოთხედის ისტორიკოსმა, რომელსაც უამთაადმწერლის სახელით ვიცნობთ, შეაფასა ისტორიული ფაქტების ზუსტად გადმოცემის მნიშვნელობა და განაცხადა: „უამთაადმწერელობა ჭეშმარიტისმეტყუელება არს, და არა თუალახმა ვისიმე“ (ქართლის ცხოვრება 1959: 199). ერთი საუკუნით ადრე, XIII საუკუნის 30-იან წლებში, საქართველოს კათალიკოსმა არსენ ბულმაისისძემ თავის მრავალმხრივ მნიშვნელოვან ეპისტოლეში, რომელიც მან აბუსერ აბუსერისძეს მიწერა, თავისი ლიტერატურულ-ესთეტიკური მრწამსი წარმოაჩინა: „ყოველი წერილი ძეგლი არს მეტყუელი, გამოძახინებელი აღმწერელისაჲ საუკუნოდ, რომელისაჲე საქებულ-ყოფად, ხოლო სხვსა განქიქებად“ (სულავა 2003: 309). საქართველოს მწყემსმთავარმა ამ სიტყვებით განსაზღვრა, თუ როგორ შეიძლება აღვიქვათ ყოველი თხზულება, ისტორიულიცა და მხატვრულიც, რომელიც ნათლად წარმოაჩენს თვით ავტორის სულიერ-შემოქმედებით სამყაროს, მის მხატვრულ მეთოდს, ესთეტიკურ თვალთახედვას. ამიტომაც არის ეს ეპისტოლე არსენ ბულმაისისძის ავტოპორტრეტი, მისი ლიტერატურულ-ესთეტიკური შეხედულებების გამომხატველი ქვაკუთხედი.

ენიგმის მხატვრულ ხერხებს, რისთვისაც ძირითადად ბიბლიური სიუჟეტები, მისი პერსონაჟები, სიმბოლოებია მოხმობილი; ხშირად ქართველ მეფეებს ადარებენ ანტიკური ეპოქის ისტორიულ პირებს, ბერძნულ-რომაულ და სხვა ქვეყნების მითოლოგიურ პერსონაჟებს, აღმოსავლური ქვეყნების მხატვრული ლიტერატურის მთავარ მოქმედ პერსონაჟებს მათი ცხოვრების რომელიმე ეპიზოდის ან თვისების მსგავსების საფუძველზე; პერსონაჟების მეტყველებაში გვხვდება ბიბლიური წარმომავლობის კონსტრუირებული სიტყვები; მსჯელობისა და მეტყველების ამგვარი სტილი ამალღებულთან ერთად მშვენიერების ესთეტიკითაა გაჯერებული. კლასიკური ეპოქის ყოველი ისტორიული ნაწარმოები სიმბოლური და ალეგორიული აზროვნების ნიმუშიცაა, რომელშიც გამოყენებულია პარადელური სახეები ძველი და ახალი აღთქმის წიგნებიდან, ე. წ. სახეთა პარადელიზმის მხატვრული ხერხი, რაც ყოველი ცალკეული პასაჟისა და მთლიანი ნაწარმოების სრულად აღქმაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს.

ი. ჯავახიშვილმა დავით აღმაშენებლის „ცხოვრების“ განხილვისას დაიმოწმა ევრემ მცირის შეხედულებანი თხრობის მეთოდის შესახებ, რომლის მიხედვით თხრობა შეიძლება ყოფილიყო ორი სტილისა: 1. მარტივი, ანუ „ლიტონითა სიტყვითა“ შესრულებული და 2. ხელოვნურად გამშვენებული, გარდაკაზმული სტილით შეთხზული თხზულებები. ამ კვალიფიკაციის მიხედვით, მარტივი და რიტორული სტილით შექმნილი თხზულებები ერთმანეთისაგან მკვეთრად იმიჯნება; ამასთანავე, შეინიშნება აზროვნების განვითარების ორი საფეხური. ევრემს, მისივე სიტყვით, ხელოვნური სტილით, ანუ რიტორული ენაწყლიანობით შესრულებული თხზულებები უფრო მოსწონდა. ივანე ჯავახიშვილის დაკვირვებით, დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსიც ევრემის მოძღვრების მიმდევარი ყოფილა, ანუ თხზულებას წერდა „ჴელოვნებითა რიტორობისათა“, „ჯეროვნად რიტორობისა“, ოღონდ ისე, რომ ფაქტები უთუოდ სწორად უნდა აღეწერა და მოვლენათა შესახებ მონათხრობი არ გაეზვიადებინა. მისი სიტყვით: „დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი თითონ მხოლოდ მაშინ მიმართავდა

მოთხრობის დროს „რიტორობის ჯელოვნებას“, როცა „ნივთნი საქმეთანი“ ექმნებოდა“ (ჯავახიშვილი 1977: 216).

საისტორიო თხზულებათა ლიტერატურულ-ესთეტიკური ფენომენის განსაზღვრისათვის საჭიროა შემდეგი საკითხების კვლევა: ნაწარმოების სტრუქტურა და კომპოზიცია; სიუჟეტის განვითარება და თხრობის თანმიმდევრობა; ისტორიკოსის მიერ პერსონაჟის ექსპონირების მხატვრული ხერხის გამოყენებით ისტორიული პირის, როგორც ლიტერატურული პერსონაჟის ასახვის პრინციპები; მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებები და ხერხები პერსონაჟთა თუ ვალკეულ მოვლენათა წარმოსახენად. ქართულმა საისტორიო მწერლობამ იმემკვიდრა ჰაგიოგრაფიის მხატვრულ-გამომსახველობითი ხერხები და საშუალებები, თავისი მიზანდასახულების შესაბამისად.

1. **პერსონაჟთა ხატვის პრინციპები.** ამჯერად უურადლებას შევანერებ რამდენიმე საკითხზე, კერძოდ, ისტორიული პირის, როგორც ლიტერატურული პერსონაჟის ექსპონირების მხატვრულ ხერხზე. ისტორიკოსი მისი წარმოსახვისას ძირითადად ჰაგიოგრაფია-ჰიმნოგრაფიაში შემუშავებულ სახეობრივ პრინციპებს, გამომსახველობით საშუალებებსა და ხერხებსაც მიჰყვება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ისტორიული თხზულების ლიტერატურული თვალსაზრისით შესწავლა თვით ისტორიულ პირთა ხასიათების, თვისებების, ზნეობის, სულიერ-ინტელექტუალური სამყაროს სრულყოფილად აღსაქმელადაა აუცილებელი; მემატიაზე ისტორიული სიტუაციების ბიბლიურთან პარალელების მოხმობით მხატვრულ სიძლიერეს სძენს თხზულებას; პერსონაჟთა ქმედება და მათდამი დვთის დამოკიდებულება შედარებულია ბიბლიურთან, რითაც უფრო მკვეთრად წარმოჩნდება ერის სულიერი მისია და თვით პიროვნების სულიერი სამყარო, არსი და დანიშნულება; ცხადია, ანალოგები ყოველთვის ზუსტი არაა, მაგრამ ისინი ავტორს ისტორიული პირის სულიერი სამყაროს გასახსნელად სჭირდება. ამ მხრივ საყურადღებოა ქართველ ბაგრატიონ მეფეთა შედარება დავით წინასწარმეტყველთან და სოლომონთან, რაც პოლიტიკური იდეოლოგიის ერთ-ერთი ნიშანი იყო (კეკელიძე, 1957: 199; კეკე-

ლიძე, 1956: 317-318). ეს ფაქტი არა მხოლოდ ისტორიული თვალსაზრისითაა განსახილველი, არამედ თხზულების მხატვრული არსის განსაზღვრისათვისაც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს.

აღიარებული ფაქტია, რომ შუა საუკუნეების ესთეტიკაში კონკრეტულად მომხდარ ისტორიულ ფაქტს მხოლოდ თავისთავადი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, იგი აღიქმებოდა ჭეშმარიტი ღირებულების მქონე, ბიბლიური კატეგორიების გამოვლინებად ლოკალურ დროში. ამიტომ მეფეთა და დიდებულთა ცხოვრება ბიბლიურ მეფეთა თავგადასავლებისა და ისტორიის ფონზე განიხილებოდა. საისტორიო თხზულებაში ისტორია, მსოფლმხედველობა, ბიბლიური შედარებები და მხატვრულ ხატ-სახეთა ესთეტიკური ფუნქცია ერთდროულად წარმოიხდება და განისაზღვრება, რასაც საისტორიო მწერლობის ესთეტიზაციის აღიარებამდე მიყვავართ. „ქართლის ცხოვრების“ ყოველი თხზულება ესთეტიზებულია. ყოველი შედარება თუ პარალელური სახე გლობალური, ზოგადქრისტიანული მსოფლმხედველობის ნიშნებთან ერთად, ღრმა ეროვნულობითაცაა აღბეჭდილი, რაც ერის საჭირბოროტო და მტკივნეულ პრობლემებზე დაფიქრებული მწერლის სულისკვეთებას გვაუწყებს.

„დავით აღმაშენებლის ცხოვრებაში“ წარმოიხეილია სახე-იდეალის ქრისტიანული სახელმწიფოს მეფისა, ქრისტიანი მეფის იდეალი... ისტორიკოსი დავითს თავის წინაპართა ღირსეულ მემკვიდრედ მოიაზრებს და მის სახეს კორიზონტალურ ჭრილში წარმოგვიდგენს. მემატიაზე მეფის რეალური სახის წარმოსახენად ეყრდნობა მხატვრული ლიტერატურისათვის დამახასიათებელ გამომსახველობით საშუალებებსა და მხატვრულ ხერხებს, რითაც იქმნება ესთეტიკური ფენომენი. შუა საუკუნეების საისტორიო თხზულებათა ესთეტიზაციის საფუძველს ძირითადად ბიბლიური წიგნებისა და მსოფლიო ლიტერატურის საუკეთესო ძეგლების მხატვრული ფენომენის ამ უანრისათვის მისადაგება წარმოადგენს. მთავარი ისაა, თუ რითაა ნასაზრდოები ქართული საისტორიო მწერლობა იდეურ-მსოფლმხედველობრივი თვალსაზრისით, როგორ იყენებს მემატიაზე ბიბლიას, მსოფლიო ლიტერატურის მხატვრულ სამყაროს, ტროპოლოგიას.

თხზულების მსჯელობისა და მეტყველების სტილი ამადლებულთან ერთად მშვენიერების ესთეტიკითაც არის გაჯერებული. „ცხოვრება მეფეთმეფისა და ვითისი“ სიმბოლური და მეტაფორული აზროვნების ნიმუშადაც გვესახება, რადგან მასში გამოყენებულია სახეთა პარალელიზმის პრინციპი, რაც ძველი და ახალი აღთქმის წიგნების ხატ-სახეთა ჰიპოდოგმურ-პარადოგმულ სტრუქტურას ეფუძნება, აგრეთვე, კონტრასტული პარალელიზმის მხატვრული ხერხი, რაც პიროვნების ხასიათს, თვისებებს უკეთ წარმოაჩენს. თხზულების ლიტერატურული თვალსაზრისით კვლევა თვით ისტორიულ პირთა სახეების სრულყოფილად შესასწავლადაა აუცილებელი; მემატიაზე ისტორიული ფაქტების ბიბლიურთან პარალელის გავლებით მხატვრულ სიძლიერეს სძენს თხზულებას; ანალოგები ყოველთვის ზუსტი შეიძლება არ იყოს, მაგრამ ისინი ავტორს ისტორიული პირის სულიერი სამყაროს გასახსნელად სჭირდება, რითაც თხზულება ლიტერატურულ ღირებულებასაც იძენს.

დავით აღმაშენებელი შედარებულია ერთმანეთისაგან რადიკალურად განსხვავებულ ისტორიულ პიროვნებებთან თუ მხატვრულ თხზულებათა პერსონაჟებთან, ანტიკური ეპოქის ისტორიულ პირებთან, ბერძნულ-რომაულ მითოლოგიურ პერსონაჟებთან, აღმოსავლური ქვეყნების მხატვრული ლიტერატურის მთავარ გმირებთან მათი ცხოვრების რომელიმე ეპიზოდის ან თვისების მსგავსების მიხედვით; კერძოდ, ალექსანდრე მაკედონელთან, პტოლომეოს ეგვიპტელთან, აქილევსთან, ბარამ-გურისთან, ანტონი მეგვიპტელთან, პავლე მოციქულთან, იმპერატორ კონსტანტინესთან – რწმენით, სიბრძნით, განათლებით, მხედართმთავრობით, ზნეობით, სიქველით; მისი ომები შედარებულია ტროელთა და ალექსანდრე მაკედონელის ომებთან. მეფეთა და მეომარ გმირთა შედარებები ბიბლიურ პერსონაჟებთან მხატვრული ფუნქციითაც იტვირთება. ამიტომ პერსონაჟის პორტრეტი, რომელსაც ავტორი სანთელივით ჩამოქნის, ღრმად მეტყველი და ფსიქოლოგიზმით აღსავსეა, იგი საბოლოოდ შთამბეჭდავ მხატვრულ სახედ ჩამოყალიბებული გვევლინება. ისტორიკოსი, ჰაგიოგრაფთა მსგავსად, მრავლისაგან მცირედს გამოარჩევს და მისი მონათხრობი

მკითხველზე ტოვებს დიადის, ამაღლებულის შთაბეჭდილებას, რითაც იქმნება თხზულების ესთეტიკური აღქმის საფუძველი.

განსაკუთრებული რიტორული ენაწყლიანობით გამოირჩევა დავით მეფის ხოტბა, რომელიც არაერთხელ მოქცეულა ყურადღების ცენტრში. იგი, როგორც ქართული მჭევრმეტყველების ნიმუში, ნ. კანდელაკის დაკვირვებით, „ერთი განუყოფელი კომპოზიციური მთელია“ და „შედგება მხატვრული შედარებების შემცველი, აზრით დასრულებული, ფორმით გამოყოფილი პარალელური კონტექსტებისაგან“ (კანდელაკი 1968: 267).

„უშიში და ყოვლად უძრავი გულითა“, „ყოველი საქმე შუენიერად და ღონიერად ყო, რაბამ რაიმე წყნარად და უშფოთველად, გამოცდილებით და ყოვლად ბრძნად განაგო“ (დიდგორის ომში), დავითის საქმეთა გადმოცემა ჩვეულებრივი ადამიანის შესაძლებლობებს აღემატება: „ყოვლისა სოფლისა ბრძენთა ვერ შესაძლებელ არს მითხრობად ზედა-მიწევნით ყოვლისავე, და გამომეტყუელთა ენაჲ იმხილოს ჯეროვნად გამოწულილვით თხრობასა ვერ-მიცემად“ (შანიძე, 1992: 191). დავითის შედარება ღოთთან აქტუალურია თხზულებაში. ომებში ყოველთვის წინ უძღოდა თავის ღაშქარს და „ვითა ღოთი შეუზახებდა ჳმითა მადლითა და ვითა გრიგალი მი-და-მოიქცეოდა, თუთ გოლიათებრ მიჰმართებდა, და მკლავითა მტკიცითა დაამჳობდა ახოვანთა“ (შანიძე, 1992: 173). ყოველი მისი ბრძოლა გამარჯვებით მთავრდებოდა, რასაც ისტორიკოსი „ძლევაჲ საკვირველის“ სახელით იხსენიებს და „ტალანტის განმრავლებად“ მიიჩნევს (173). სტილი მეფის ცხოვრებისა ფსალმუნურ-აპოსტოლური მოძღვრების კვალობაზეა ასახული: „რამეთუ არა სცა ძილი თუაღთა, არცა რული წამთა, არცა განსუენებაჲ ჳორცთაჲ თუსთა; არა მიდრკა გემოვნებათა მიმართ, არცა ნებისა ჳორცთაჲსა, არა საჭმელ-სასუმელთა, არცა სიმღერა-სიღოდათა...“ (შანიძე: 186). დავითის გმირობის, მისი მხედართმთავრული ნიჭით აღფრთოვანებული ავტორი ზოგჯერ დაკვირვებითაც შესძახებს: „რომელმან ქარტამან და მეღანმან დაიტიოს აღწერად!“ (192). სხვაგან კი აღნიშნავს: „გარნა მე ერთიღა შეესძინო სიტყუად ამათ

თანა“ (შანიძე, 1992: 203). მეფის ნადირობასთან დაკავშირებით წერს: „რამეთუ ვინ ჰგვანდა ჳორციელი, ანუ ვინ იხილა ნადირობასა შინა ესეოდენ განმარჯუებული? მოსიმახოს ვინმე ითქუმის ებრაელი მოისრობისა და კეთილმმართველობისათვის აღექსანდრეს სპათა შორის მჯობად, და აქილევი კენტავროსისაგან განსწავლულად მოისრობისა ელლენთა შორის, ხოლო ბაჰრამჯური სპარსთა შორის მოქმედად უცხოთა და საკვრველთა, გარნა ვერცა ერთი ამათგანი შეესწორებოდა ამას, ვითარცა გუხილავს ჩუენ“ (შანიძე, 1992: 202). ისტორიკოსი მეფეს ხშირად რიტორიკული კითხვების მეშვეობით წარმოგიდგენს, რაც მწერლის სახისმეტყველო აზროვნების დადასტურებაა. როდესაც განსაკუთრებულზე, მნიშვნელოვანზე უნდა შეაჩეროს ყურადღება, სწორედ მაშინ მიმართავს რიტორიკულ ხერხებს, კერძოდ, რიტორიკულ კითხვას, რომელიც მხატვრულ-გამოსახველობით ფუნქციას იძენს. თხზულება დავითის ზესთასოფლად გადასვლით მთავრდება, რაც ზეციური მოქალაქობის მოპოვების სიმბოლოთია წარმოსახული: „და ესრეთ განცვალა ქუეყანისა მოქალაქობაჲ ზენად სუფევად, რომლის მკუდრნი განკსნილ არიან შრომათაგან... ქალაქსა მას, რომლისა შუენიერებაჲ არა უხილავს თუაღსა სხეულეანსა და რომლისა ბრწყინვალებაჲ ვერ აღვადს გულსა ჳორციელსა, ვერცა სასმენელი ვერ დაიტევს სმენილსა“... (შანიძე, 1992: 224). დავითის მეფობის ბრწყინვა გრძელდება მის მემკვიდრეში – დემეტრეში, რომელსაც მეფე დავითი თავისზე აღმატებულად მიიჩნევდა და ღმერთს შეავედრა „გამობრწყინვებაჲ დღეთა მისთა სიმართლე და მრავალი მშუდობაჲ“ (შანიძე, 1992: 224).

2. ნათლის ტროპიკა. დავით აღმაშენებლის „ცხოვრება“ ბიბლიურ-ევანგელურ და საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში დამკვიდრებული ნათლის სიმბოლო-მეტაფორით წარიმართება, რომელიც კომპოზიციურად კრავს თხზულებას. დავითის ისტორიკოსი მისი გამეფების აღწერისას ამბობს: „ამიერთგან იწყეს ნიაგთა ცხორებისათა მობერვად და ღრუბელთა მაცხოვარებისათა აღმოჭვრობად, ვინათგან ათორმეტ წელ ამათ თვთო-სახეთა ჳირთა განგრძობილთა ბნელსა უკუნსა შინა იწყო აღმოცისკრებაჲ მზემან

ყოველთა მეფობათამან, დიდმან სახელითა და უდიდესმან საქმითა, სახელმოდგამმან დავით ღმრთისა მამისამან... დავით“; ასევე უწოდა გიორგი ბრწყინვალის გამეფებას ჟამთააღმწერელმა თავის თხზულებაში, რითაც მეფის მოვლინების დროულობაა მითითებული. მეფის „ადმოცისკრება“ ის მხატვრული სახეა, რომლითაც საქართველოს მომავალი და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების ის ვითარება წარმოგვიდგება, რომელშიც იმყოფებოდა ჩვენი ქვეყანა მათი გამეფების პერიოდში. ეს ის მხატვრული სახეა, რომელიც ქვეყნის ისტორიის მსვლელობის ჭრილში დროის სამ განზომილებას – წარსულს, აწმყოსა და მომავალს – ათვალსაჩინოებს. იგი მიუთითებს, რომ მძიმე წარსულის შემდეგ იწყებს მეფე მოღვაწეობას და მისმა ქმედებამ, მისმა „სიტყვამ საქმიანმა“ და „საქმემ სიტყვიანმა“ უნდა შექმნას ქვეყნის მომავალი. ასე რომ, ეს სახე – „ადმოცისკრება“ – სიმბოლოდ იქცევა და დროსივრცული პოეტიკის გამოხატვის ფუნქციას კისრულობს. ნათლის სიმბოლიკა მთელი ნაწარმოების წარმმართველი და შემკვრელია. იწყება დავითის „ადმოცისკრებით“ და მთავრდება დავითის პიროვნების ნათლის სიმბოლიკით წარმოსახვით. სიმბოლურ ხატ-სახეს მოსდევს საღვთისმეტყველო საზრისით გაჯერებული ფრაზა, რომელიც დავით აღმაშენებლის ღვთიურ ცხებულებას მიუთითებს: „თუთ მამამან ზეცათამან პოვა დავით, მონაჲ თვისი, და საცხებელი მისი წმიდაჲ სცხო; რამეთუ კელი მისი შეეწია, და მკლავმან მისმან განაძლიერა იგი; წყალობაჲ და ჭემშარიტებაჲ შეჰმოსა მას... დადვა ზღუასა ზედა კელი მისი და მდინარეთა ზედა მარჯუენე მისი“ (შანიძე: 166).

რიტორიკული ნიჭით, ღრმა რელიგიური განსწავლულობით გამორჩეული ისტორიკოსი დავით აღმაშენებელს იმგვარ ხოტბას ასხამს, რომელშიც განსაკუთრებული აქცენტი გაკეთებულია ნათელზე, მზის დარ ბრწყინვალებაზე: „ამათდა მომართ რასა იტყუ, რასა სიბრძნისა მოყუარებ შენ, უფროდსად ბრწყინვალეო, თუალო ყოვლისა სოფლისა მეფეთა ერთგუამობისაო, რომელი ეგე ჰაეროვან ხარ, ვითარცა სამყარო ხილულსა სოფელსა შორის, საჩინო, ვითარცა მზე ვარსკვლავთა შორის; ბრწყინუად, ვი-

თარცა ეთერი ნივთია შორის; ნათლის-ფერ, ვითარცა ელვა ღრუბელთა შორის; ცისკროან, ვითარცა აღმოსავალ კერძოთა შორის; ტკბილ, ვითარცა არა უამთა შორის; ღმრთის სახე, ვითარცა საყუარელი სათნოებათა შორის“. ავტორი შედარებების დიდოსტატია, ამ შედარებების საშუალებით დავით მეფე სახისმეტყველურად მაცხოვრის ჰიპოდიგმითაა შემოყვანილი, იგი იესო ქრისტესთანაა მიმსგავსებული, – ჰგავს ელვას (მათეს სახარებაში ღმრთის მეორედ მოსვლა ელვასთან არის შედარებული – „ვითარცა ელვაა რაღამობრწყინდის მზის აღმოსავალით“, მათე, 24, 27; „იყო ხილვაა მისი ვითარცა ელვაა“, მათე, 28, 3; „სამოსელი მისი სპეტაკ ვითარცა ელვაა“, ლ, 9,29)), დავითი ნათლის ფერია (ნათელი ქრისტეს სიმბოლოა – „მე ვარ ნათელი სოფლისა“, ი, 8,12; „ნათელი მოივლინა სოფლადა“, ი, 3,19)... დავითთან მიმართებაში გამოყენებულია სხვა, სიმბოლურობით დატვირთული შედარებებიც („ოქრო მიწათა შორის“, „ვარდი ყუავილთა შორის“, „სამოთხე ქუეყანასა შორის“ და სხვა), რომლებიც ქრისტეს სიმბოლოებია...

ნათლის სიმბოლიკითაა გამსჭვალული დავითის ასულების სიღამაზის შესახებ ისტორიკოსის მიერ მოწოდებული ცნობა. მემატიაზე აღნიშნავს, რომ დავითის ასულებმა მთელი სამყარო გაანათეს და გააბრწყინეს მამისაგან მიღებული მზის მსგავსი შარავანდედით: „ვითარცა ორნი მნათობნი, – ერთი აღმოსავალს და ერთი დასავალს, – ცისკროვან-ჰყოფდენ სფეროსა, მამისაგან მიმღებელნი მზეებრთა შარავანდედთანი“ (შანიძე, 1992: 180). ნათელი, მზიანობა ქალიშვილებს მამისაგან მოსდგამთ და მოჰყვებათ. დავითმა უფროსი ასული თამარ შირვანის მეფეს მიათხოვა და შირვანი შემოიბტკიცა. შემდეგში დაქვრივებული თამარი საქართველოში დაბრუნდა და თიღვის მონასტერი ააშენა. მეორე ასული კატაი ალექსი კომნენოსის ვაჟს – ისააკს მიათხოვა და ბიზანტიასთან ურთიერთობები მოაწესრიგა. მემატიალის სიტყვები იმას ადასტურებს, რომ დავითმა თავისი ოჯახური გარემოთიც შეკრა და შეაკავშირა სამყაროს ოთხი კუთხე, რომელთა ცენტრში თვით დავით აღმაშენებულია. მოგვიანებით, დავითის შთამომავალი თამარი შამქო-

რის ომში გამარჯვებასთან დაკავშირებით დაწერილ იამბიკოში თავის თავს სამყაროს შუამფლობელად მიიხნევს.

თხზულების დასასრულს დავითის მეფობა ნათლის სიმბოლიკით წარმართება და მისი ნაღვაწი მზის შარავანდზე აღმატებულადაა წარმოდგენილი: „და რაოდენნი ვინ აღმორწყუნეს სიტყვთა უფსკრულისაგან სამეფოთა საქმეთაჲსა, რომელთა შინა ვერვინ ძუელთა და ახალთა მეფეთაგანი ემსგავსა, ვითარცა საქმენი წამებენ მზისა შარავანდთა უბრწყინვალესნი და ცხადნი, რომელნი სიბრძნითა თვისითა მან ქმნა“ (შანიძე, 1992: 206).

3. სულიერი მოძღვრისა და ერის წინამძღოლის პარადიგმული ხატ-სახე. ისტორიკოსი გვიამბობს უფლისწულ დავითის ბავშვობის შესახებ, რამაც ჩინებული აღმზრდელის – გიორგი ჭყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესის ზედამხედველობის ქვეშ განვლო; იგი მისი თანამოაზრე-თანამდგომი იყო და მუდმივად მხარში ედგა მეფეს. მიუხედავად იმისა, რომ გიორგი სულ ათიოდე წლით იყო დავითზე უფროსი, მამის მაგივრობას უწევდა ახალგაზრდა მეფეს. ყურადღება მივაქციოთ მემატიანის სიტყვებს, რომ გიორგი იყო „თანა-აღზრდილი პატრონთა, აღმზრდელი პატრონისა და თანა-განმკაფელი ყოველთა გზათა“. აქედან ნათლად ჩანს, რომ მეფესა და ვაზირთაუპირველესს შორის მცირე ასაკობრივი სხვაობა უნდა ყოფილიყო, ისინი თითქმის ერთ თაობას ეკუთვნოდნენ, ამიტომ უწოდებს ისტორიკოსი მეფის „თანააღზრდილს“, ხოლო „თანა-განმკაფელი ყოველთა გზათა“ თანამოაზრეობა-თანამებრძოლობას ნიშნავს. გიორგი დავითის მიერ წამოწყებული ყველა საშინაო და საგარეო საქმიანობის აქტიური მონაწილე და ერთ-ერთი აღმსრულებელი იყო. რომ არა გიორგი ჭყონდიდელი და მისი ღვაწლი, დავითის საქმიანობა, შესაძლოა, სხვაგვარად წარმართულიყო. მემატიანის სიტყვით, გიორგი ჭყონდიდელი ყოფილა „კაცი სრული ყოველთა სიკეთითა სულისა და ხორცთათა, სავსე სიბრძნითა და გონიერებითა, განმზრახი, სვიანი და ფრთხილი“. გიორგი ჭყონდიდლის ღვაწლისა და დამსახურების შესახებ ისტორიკოსის მსჯელობას საქართველოს, ქართველი ერის წინაშე, პოლიტიკურ-იდეოლოგიურთან ერთად, მხატვრულ-ესთეტიკუ-

რი ელფერიც გახდევს, რაც კიდევ უფრო საინტერესოს ხდის დავით მეფის „ცხოვრებასა“ და აღმზრდელ-აღზრდილის ურთიერთობას; მათი თანამოდგაწეობა სულიერი მოძღვრისა და ერის წინამძღოლის ხატ-სახეებით წარმართება. თუ ღრმად ჩავუკვირდებით გიორგი ჭყონდიდლის მემატიანისეულ დახასიათებას, უთუოდ შევნიშნავთ მსგავსებას ჰაგიოგრაფიასთან, კერძოდ, გიორგი მერხულის „წმ. გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებასთან“, რომელშიც წმ. გრიგოლის გარეგნული და სულიერი თვისებების ჰარმონიულობის წარმოჩენას წმინდანის სრულყოფილება, ზნესრულობა წარმართავს. წმ. გრიგოლისა და აშოტ კურაპალატის თანამოაზრეობა-თანამებრძოლობას ჰიპოდიგმური ღირებულება აკისრია დავით აღმაშენებლისა და გიორგი ჭყონდიდლის სახეთა პარადიგმული გააზრებისათვის. თავის მხრივ, წმ. გრიგოლისა და აშოტ კურაპალატის თანამოაზრეობა-თანამებრძოლობას ჰიპოდიგმად დავით წინასწარმეტყველისა და სამოელის ხატ-სახეები უძღვის.

4. ბიბლიურ-ევანგელური სახისმეტყველებისათვის. დავით აღმაშენებლის „ცხოვრების“ პირველი ნაწილის ბოლო მონაკვეთში ისტორიკოსმა დავითის მომავალი დეაწლი სახისმეტყველებითად წინასწარ წარმოაჩინა, რაც საისტორიო თხზულებას ესთეტურ ბუნებას ანიჭებს: „ესევითარნი უკუე არიან მეფობრივთა მიმოსლვათა მისთა, წყობათა და ღუაწლთა, ძლევათა და წარმართებულებათა, დაპყრობათა და ახუმათა დიდთა მათ და მრავალთა სამეფოთა და სამთავროთა მოთხრობანი და საქმენი, რომელნი მან ქმნა და აღასრულნა, რომელნი ჩუენ მცირედითა და ყოვლად კნინითა სიტყვთა წარმოგუჩენიან დიდთა მათ და მითხრობად შეუძლებელთა საქმეთა მისთაგან, და ბრჭაღთაგან ღომსა და ფესუსაგან მცირისა ყოვლისა (მ. შანიძის გამოცემით) (ყუავილისასა – ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემით) ქსოვილისა ვითარებასა საცნაურ-ყოფად ვმეცადინობთ, ვითარცა აზრდილისაგან კაცსა, რომელნი-ესე შეუძლებელ არიან ყოფად“ (ქართლის ცხოვრება 1955: 346). მეფის საქმიანობა წინაპართა ნაღვაწის გაგრძელებად აღიქმება, რასაც ბიბლიურ-ევანგელური მოძღვრების კვალობაზე გვამცნობს, როდესაც ამბობს „ბრჭაღთაგან ღომსა“, რაც გულისხმობს ღო-

მის ბუნების ბრჭყაღთა მიხედვით მოაზრებას; მასში სახარებისეული სიტყვების – „ხე ნაყოფისაგან შეიცნობის“ – გამჭვირვალე აღუზია შეიცნობა. ამგვარი აღუზია თამარის ისტორიაშიც დასტურდება: „ღომი ბრჭყაღთაგან საცნაურ არს“ (ქართლის ცხოვრება, 1955: 19).

აქვე ყურადღება უნდა შევანეროთ მეორე ბიბლიურ-ევანგელური ხატ-სახის აღუზიაზეც, რომლითაც დავითის, როგორც მეფის იდეალზე საზოგადოდ და როგორც ქართველ ბაგრატიონ მეფეთა ბიბლიურ ჩამომავლობაზე მინიშნება არის აქცენტირებული. ესაა „ფესუსაგან მცირისა ყოვლისა ქსოვილისა“, რომელსაც ღრმა სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს. იგი, უპირველესად, 44-ე ფსალმუნის სიტყვებს ეხმიანება: „ყოველი დიდებდა ასულისა მეუფისა შინაგან, ფესუედითა ოქროვანთა შემკულ არს და შემოსილ პირად-პირადად“ (ფს. 44, 14); საგულისხმოა მათეს სახარების ის მუხლი, სადაც საუბარია სისხლმდინარი ქალის მიერ მაცხოვრის სამოსლის ფესვთან შეხებაზე: „და აჰა ესერა დედაკაცი ვინმე, რომელი იყო სისხლისა დინებასა ათორმეტ წელ, მოუჭდა ზურგით და შეახო ფესუსა სამოსლისა მისისასა“ (მათე, 9, 20). „ფესუ“ ძველ ქართულში ფონის მნიშვნელობით გამოიყენება, რის საუკეთესო ნიმუშად შეიძლება ფილიპე ბეთლემელის საგალობელი დასახელებს: „ფესუთა მათგან ოქროვანთა შემკული ხარ შენ, ქალწულო, // იაკინთე ძოწყელი სამოსლად გაქვს, ღმრთისმშობელო“. მას პარალელები აქვს საგალობლებში, დავიმოწმებ ღვთისმშობლის „შესხმას“ „უძველესი იადგრიდან“: „ფესუედითა ოქროვანითა შემკულსა, პირად-პირადად შუენიერსა ვადიდებდეთ“ (უძველესი იადგარი, 1980: 439). საბას განმარტებით, „ფესუ/ფესუედი – ჰურიათა მწიგნობარნი, ფესუთა გამოიბემდენ სამოსელთა ქუეშე მოსაჯსენებლად მცნებათა უფლისათა; ფესუ – ძირის ჩინილი, გინა სამოსლის ქვედა კერძი“ (სულხან-საბა ორბელიანი, 1966: 190); თავის მხრივ, საბა ფსალმუნთა ათანასე და კირილე აღექსანდრიელების კომენტარებს და მათეს სახარების იოანე ოქროპირისეულ განმარტებებს ეყრდნობა, განსაკუთრებით – ამ უკანასკნელს, რადგან მაცხოვრის სიტყვისამებრ („სარწმუნოებამან შენმან გაცხოვნა შენ. და განიკურნა დედაკაცი იგი მი-

ერ უამითგან“; მათე, 9, 22), რწმენით შეეხო დედაკაცი მაცხოვრის სამოსლის ფესვს და განიკურნა. აქედან გამომდინარე, ფესუედი/ფესუ ფსალმუნური და ევანგელური პიპოდოგმაა, რომელიც უფლის მცნებათა დაცვისა და ერთგულების სიმბოლოა, ამიტომ ფრესკებსა და ხატებზე იგი განსაკუთრებული სიფაქიზით გამოისახება, სადაც მეწამული ფერის სამოსელზე შემოვლებული ოქროსფერი/ოქროვანი ფონია. საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში იგი ხორციელი და სულიერი სიდიადის ჰარმონიულობის სახე-სიმბოლოა, რომელშიც დავითი, როგორც თავისი საგვარეულოს ღირსეული მემკვიდრე, მოიაზრება³. ტექსტის მ. შანიძისეული ვარიანტი ამ ინტერპრეტაციის საფუძველს იძლევა.

5. **ლექსიკური ერთეულის მხატვრული ბუნება.** ისტორიკოსი მოიშველიებს ესაია წინასწარმეტყველის სიტყვებს, რომ ერი, რომელიც სავსეა ცოდვებით, უცხო ტომთა მსხვერპლი გახდება და მისი შეძახილი – „ვაი ნათესავსა ცოდვილსა“ – ერის ტრაგედიად აღიქმება. ესაიას სიტყვები მემატიაანემ გამოიყენა საქართველოს სავალალო მდგომარეობის საჩვენებლად. ეს მემატიაანის მხრიდან დროის მიერ შექმნილი მწვავე სიტუაციის, შექმნილი პირობების უზუსტესი შეგრძნება და შეფასება იყო, რაზეც კორნელი კეკელიძემ საგანგებოდ მიუთითა: „ავტორი ერთი კადმის მოსმით გვაგრძნობინებს მომენტის რაობასა და სიმწვავეს“... ამიტომაც „დიდია მხატვრული შესაძლებლობანი ამ ენისა, მისი მეტაფორული სახე-შედარებანი“ (კეკელიძე 1958: 264). მანვე აღნიშნა, რომ „დავითის სახით ავტორი იძლევა შეუდარებელი მეომრის სურათს, რომლის მოსახაზად ნახმარია მეტად ცოცხალი საღებავები სამხედრო

³ „ცხორების“ ეს ეპიზოდი მზექალა შანიძემ ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით განიხილა. აგრეთვე, მან ფესვ ისტორიკოსის თხზულებაში მიიჩნია არა ევაკილთან დაკავშირებულად, არამედ ქსოვილთან. ამიტომ მან ტექსტში **ყუავილი** დამახინჯებული სახით გადაწერილად მიიჩნია და მის ნაცვლად სხვა ხელნაწერთა მონაცემები **ყოველი** აღადგინა, რის შედეგადაც ტექსტი გაიმართა და კონტექსტი გასაგები გახდა (ცხორებად მეფეთ-მეფისა დავითისი, 1992: 126-127).

უანრის მოთხოვნებისა. ენა ნაწარმოებისა არის ღამაზი, მოხდენილი და მხატვრული“ (კეკელიძე, 1958: 264). ამ მძიმე ვითარებაში დავითის გამოჩენა ერის სულიერი და ფიზიკური არსებობის ხსნა იყო.

„ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისი“ ისტორიკოსის თვალთ აფასებს ისტორიულ პიროვნებებს, მათი ჩვენების მხატვრული ხერხები ესთეტიკურ დირებულებას ანიჭებს მათ და თხზულების ესთეტიკურ ბუნებაზე, მასში გამოვლენილ ესთეტიკურ ფენომენზე საუბრის საფუძველს ქმნის. ყოველი ეპიზოდი კომპოზიციური თვალსაზრისით შეკრულია და დამოუკიდებელი ნაწარმოების, შეიძლება ითქვას, დამოუკიდებელი ნაწარმოების, ნოველის შთაბეჭდილებას ტოვებს. ნიმუშად ერთ მონაკვეთს დავიმოწმებთ: მემატიანე მოგვითხრობს, თუ როგორი გატაცებით კითხულობდა წიგნებს მეფე ომშიც კი ისე, რომ ზოგჯერ საკუთარი სიცოცხლე საფრთხეში ჩაუგდია. ყურადღებას იქცევს ის ეპიზოდი, რომელშიც აღწერილია დავით მეფის ბრძოლა თურქთა წინააღმდეგ. კერძოდ, თბილისში, რომელიც არაბებს ეპყრათ ხელთ, შედიოდა ვაჭართა ქარავანი, რომელსაც ქაღალაქში მალულად თურქები უნდა შეეყვანა. მეფემ ღოჭინის ხევში თხუთმეტობდუ კაცი გაგზავნა, მტრის ყურადღების გასაფანტად ნახირის გატაცება დაავალა, ხოლო თავად ავჭადის მიდამოებს მიაშურა სამასი მეომრით. არავის მიენდო და თვითონ მარტოკა წავიდა დასაზვერად, საჭურვლის გარეშე, მხოლოდ ხმალიდა პქონდა თან. მეფემ ღვთისმეტყველის წიგნი წარიტანა, ცხენიდან გარდახდა და კითხვას შეუდგა. ამასობაში ქართველებმა ნახირი გაიტაცეს, თურქებმა ცნეს, დაედევნენ და მათ შორის ბრძოლა გაიმართა. მეფე კითხვამ გაიტაცა, იგი ჯერ არ მოელოდა განზრახული საქმის ასე სწრაფად წარმართვას, როდესაც კვილი მოესმა. მისვე წამოიჭრა და ხმას მიჰყვა, ნახა ნახირის გამტაცებელი გასაჭირში და არწივივით „შთაბრიალდა“, კაკბებივით დაფანტა თურქნი: „მეის შთაბრიალდა ვითარცა არწივი და დააბნივნა ვითარცა კაკაბნი“ (შანიძე, 1992: 205). ბრძოლის დამთავრების შემდეგ ძლიერი ცემისაგან დაღვლარჩნილ ხმაღს ისე შეცვლოდა ფორმა, რომ მეფემ ქარქაშში ვერ ჩააგო, რაც მეფის მებ-

რძოდ ბუნებას წარმოაჩენს. მემატიაზე აღნიშნავს, დააკვირდით, მოუცლელ მეფეს ამ ვითარებაში წიგნის კითხვა „აქუნდეს უსასწრაფოესად საქმედ“. მემატიაზე ისტორიულ პიროვნებას მხატვრული სახეებით ამკობს მისი სრულყოფილების სახვეწებლად. ლექსიკური ერთეულით „შთაბრი-აღდა“ ისტორიკოსი თვალნათლივ ხატავს მეფის მებრძოდ ბუნებას, რაც მხატვრულ სახედ ტრანსფორმირდება. ეს ეპიზოდი პერსონაჟის მხატვრული გააზრებისა და წარმოსახვის ერთი წინებული მაგალითია.

დავითის ბრძოლები საგანგებოდ მეტაფორა-სიმბოლოებით გადმოიცემა თხზულებაში. ისტორიკოსი საინტერესოდ შედარებას აკეთებს, როდესაც მეფის მებრძოდ ბუნებას ლომის მოთვინიერების, მოხელეოვნების სახით წარმოგვიდგენს: „გარნა ლომსა მომკვლოვანებელსა არა სცონოდა, არცა კრულობა ომისათვის“ (ქართლის ცხოვრება, 1955).

6. **წმ. გიორგი – ქართველთა წინამძღოლი დიდგორის ომში.** ისტორიკოსის მიერ ასახული ისტორიული ფაქტები პარალელს პოულობენ სხვა ეპოქის თხზულებებში. ქართველი ისტორიკოსის სიტყვით, ქართველებს დავითის მიერ გადახდილი ომებიდან ყველაზე მნიშვნელოვან დიდგორის ომში ღმერთი შეეწეოდა და ღაშქარს წინ უძღოდა წმინდა გიორგი, რომელსაც ყოველი მოღაშქრე ცხადად ხედავდა, ქართველთა მკველი მებრძოლი წმინდანი თავისი მკლავით მუსრავდა უსჯულო მტერს, რასაც თვით მტერთა ისტორიკოსებიც აღიარებდნენ: „რამეთუ კელი მადლისად შეეწეოდა და ძალი ზეგარდამოდ ჰფარვიდა მას; და წმიდად მოწამე გიორგი განცხადებულად და ყოველთა სახილველად წინა-უძღოდა მას და მკლავითა თვისითა მოსრვიდა ზედამოწვენულთა უსჯულთა მათ წარმართთა, რომელთვთ იგი უსჯულთნი და უმეცარნი მოღმართ აღიარებდეს და მოგუთხრობდეს სასწაულსა ამას მთავარმოწამისა გიორგისსა“ (ქართლის ცხოვრება, 1955; მ. შანიძე, 1992: 191). რამდენიმე საუკუნის შემდეგ ამგვარივე სურათი აღწერა ვაჟა-ფშაველამ „**ბახტრიონში**“, კერძოდ, წმინდა გიორგის წინამძღოლობა თუშ-ფშავ-ხევსურთა ღაშქრისა, რაც დავითის ისტორიკოსის ცნობას ეხმიანება.

7. მტრის სახის ხატვის გამომსახველობითი საშუალებები. ისტორიკოსები, ჰაგიოგრაფთა მსგავსად, მტრის სახეს, როგორც მტარვალს, ქვეყნის მოღალატეს მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებებითა და ხერხებით ხატავს. დავით აღმაშენებელი დაუნდობლად ებრძოდა სახელმწიფოსა და სამეფო ხელისუფლების ცენტრალიზაციის მოწინააღმდეგე, სახელმწიფოს შინაგანი გათიშულობისაკენ მიდრეკილ დიდგვაროვან ფეოდალებს, განსაკუთრებით – ბაღვაშთა საგვარეულოს, რომელიც ისტორიულად ცნობილი იყო ბაგრატიონთა საგვარეულოს ძირითად მოწინააღმდეგედ და ქვეყნის დანაწევრება-დაქსაქსულობის მოთავედ. ფაქტობრივად, ამ დროისათვის უკვე გაუქმდა საუფლისწულოთა ძველი სისტემა, რაც ხელს უშლიდა ქვეყნის გაერთიანებას. მოსაგვარებელი დარჩა მოღალატე დიდგვაროვანთა საკითხი. კერძოდ, 1093 წელს საქართველოს მეფეს კვლავ განუდგა ლიპარიტ ბაღვაში, რომლის შესახებ ისტორიკოსი ამბობს: „ლიპარიტ ამირამან იწყო მათვე მამულ-პაპურთა კუალთა სლვა, რამეთუ ზაკვიდა წინაშე მისსა“ იმიტომ, რომ „ქრისტიანე იყო სახითა, გარნა ორგულობა და სიძულილი პატრონთა გუარისაგან მოაქუნდა გონებითა“. დავითმა იგი შეიპყრო და მონაწიეების შემდეგ კიდევ ერთხელ მისცა ერთგულების დამტკიცების საშუალება, ძველებურ პატივში ადადგინა და დირსებებიც შეუნარსუნა, თუმცა მან ვერ შეიფერა მეფის დიდი წყალობა, ღვთის ნების თანახმად გამოვლენილი, და კვლავ უღალატა, რადგან, მხატვრული შედარებითა და გააზრებით, „კუდი ძაღლისა არა განემართების“ და „არცა კირჩხიბი მართლიად ვაღს“. როგორც მ. შანიძემ მიუთითა, „კუდი ძაღლისა არა განემართების“ ბიბლიური აღუზიანა (შდრ. ეკლ. 1, 15) და აღმოსავლეთში გავრცელებულ ანდაზასთანაც პოულობს პარალელს (შანიძე, 1992: 123); ხოლო ფრაზას – „არცა კირჩხიბი მართლიად ვაღს“, მკვლევარმა ბერძნულ ანდაზებში მოუძებნა პარალელი (შანიძე, 1992: 123-124). და აღიგაფა სახლი ბაღვაშთა, „სახლი განმამწარებელთა, რამეთუ სუა უკუანასკნელი რისხვისა, სასუმელი ცოდვილთა ქუეყანისათა“ (შანიძე, 1992: 169). ისტორიკოსის ამ სიტყვებს მხატვრული სიძლიერეც ახლავს.

აქაც შეიძლება პარალელის გავლება გიორგი მერჩულის ჰაგიოგრაფიული თხზულების პერსონაჟთან – უკეთურ ცქირთან, რომელმაც ანჩის ეპისკოპოსობა მოივერაგა და დიდი უსიამოვნებები შეახვედრა წმ. გრიგოლ ხანძთელს. დავითის თანამედროვე ეკლესიები „სახლნი ღმრთისანი, ქუაბ ავაზაკთა ქმნილ იყვნეს“ (შანიძე, 1992: 179), რაც სწორედ ცქირის გაეპისკოპოსებას ეხმიანება და რაც დავითის მცდელობით შეიცვალა, რაზეც ავტორი აღნიშნავს: „და ესეცა მიმსგავსებულად დიდისა კოსტანტინესა აღასრულა მეფემან დავით“ (შანიძე, 1992: 171-172).

8. მეფის ცხოვრებისა და ღვაწლის მეტაფორული აღქმა-შეფასება. ისტორიკოსი დავითის მიერ გაწეულ ღვაწლს ბრძენი მენავის აღსრულებულ საქმედ მიიჩნევს, იმ მენავისა, რომელიც მიისწრაფა ნავთსადგურად: „ესრეთ რაჲ აღსავსე იყო ნავი უფასოთაგან ტვრთთა სათნოებისათა და არღარა შემძლებელ წარსლვად დადირთა და აქუნდა ყოვლით კერძო მშუდობაჲ... მაშინ ესრეთ განაგო... ვითარცა მენავემან ბრძენმან განიცადის რაჲ ნავი თვისი აღსავსედ მრავალფასითა ტვრთითა, მიისწრაფის ნავთსადგურად, რაჲთა არარაჲ ივნოს სოფლისა მის ზღვისა მრავალმდეღვარობისაგან“. სათნოების უფასო ტვირთით აღსავსე ნავით მან მშვიდობით დატოვა ამქვეყნიური სამყარო და სოფლის ზღვის მრავალმდეღვარებისაგან უვნებელი მიისწრაფა ნავთსაყუდლისაკენ, რომელიც ქრისტიანულ საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში ზესთასოფელია, სასუფეველია. მან „აღასრულა სრბაჲ“ და „ტალანტი განამრავლა“, რაც დავითის ღვაწლს მიუთითებს.

დავითი თხზულების დასასრულს მაცხოვარს მიმსგავსებულად არის წარმოჩენილი და სრულყოფილად არის შეფასებული მისი ღვაწლი: „აჲ სახე არა უმსგავსოჲ, არამედ ფრიადცა თანა-შეტყუებული ჩუენისა თვთმპყრობელისა და ყოვლად გამომსახველი სიტყვთ საქმეთა თუალთა ჩუენთა ხილულთა; რამეთუ სიტკბოებისა, სახიერებისა და სიბრძნისა მისისა ხილვად წყურიღენი კიდით ქუეყანისაჲთ შემოკრბებოდეს წინაშე მისსა. ვინ იყო ესეოდენ ტკბილ შემთხუევათა შინა, ვინ სატრფიალო ზრახვითა და სასურველ დუმილითა? იგივე შუენიერ ხატითა, უშუენიერეს

მორთულობითა გუამისადათა, შეწყობილ ანაგებითა და ახოვან ტანითა; ძლიერ ძალითა, უძლიერეს სიმახვლითა; საწადელ ღიმილითა, უსაწადელეს მჭმუნვარებითა; მადლიერ ხედვითა, საზარელ ლომებრ მაკრობელობითა; ბრძენ ცნობითა, უბრძნეს გამორჩევითა; მარტივ სახითა, მრავალსახე მართებითა; შემრისხველ ყუდროებითა, საქებელ განსწავლულებითა, და არცა ერთსა კეთილთაგანსა შემაშობელ უზომოებითა... ვინ ესრეთ მიიღო ერთიცა სათნოებათაგანი, ვითარ მან შეიკრიბა ყოველი? ვინ ყოველთაგან ერთი, ვითარ მან სრულებით თითოეული, რომელთა ყოველთათვის შეუძლებელ არს დაკვრებაჲ ოდენ, არა თუ მიბადვებაჲ, რომლითა სრულ იქმნა იგი ყოველთა შინა?“ (ქართლის ცხოვრება, 1955; შანიძე, 1992: 219-220).

სიმბოლოურობითაა აღბეჭდილი წმ. დავით მეფის გარდაცვალება(ც, დაკრძალვა(ც, საფლავის ქვაზე წარწერაც. მეფის მიცვალება მხატვრული მეტყველებითაა გაჯერებული, მისი გარდაცვალება, მიძინება „რულითა შეენიერთადაა“ აღქმული და აღწერილია გარდაცვალების ადგილი: „საშუალ თვისთა სამეფოთა, ადგილსა, თვთ მის მიერვე წინადთ განჩინებულსა განსასუენებელად და მისაძინებელად, ვითარცა რულითა რადთამე შეენიერთა, დაიძინა მამათა თვისთა თანა“ (ქართლის ცხოვრება, 1955; შანიძე, 1992: 221).

საგანგებო განსჯის საგანი უნდა იყოს დავითის საფლავის ქვაზე წარწერილი დავით წინასწარმეტყველის ფსალმუნის სიტყვები: „ესე არს განსასუენებელი ჩემი უკუნითი უკუნისამდე. ესე მთნავს აქა დავემკვიდრო მე“. ცხადია, ამასაც თავისი ღრმა სიმბოლიკა და პოეტიკა აქვს: დიდბუნებოვანმა ადამიანმა აჩვენა თავმდაბლობის იშვიათი მაგალითი. საფლავის ქვაზე წარწერილი ფსალმუნის სიტყვებით შეხმიანება მომავალ თაობებთან პოეტური ფორმაა სულიერი წინასწარობისა და სიმშვიდის მოპოებისა, სულიერი ცხოვრების მოწესრიგებულობისა, თვითგამოხატვისა, რაც ასე თავმდაბლად, ქედმოდრეკით გამოიხატა ფსალმუნის სიტყვებით, ხოლო თვით მეფე-წმინდანმა – დავით აღმაშენებელმა „გალობანით“ თავისი ცხოვრების მიმწუხრს ქედადრეკილის სიმბოლოთი წარმართა თავისი ქრისტიანული გრძნობა-განცდები.

არსენ იყალთოელმა დავით აღმაშენებელს მიუძღვნა ერთსტროფიანი ეპიტაფია, რომელშიც შეაფასა დიდი მეფის ღვაწლი და დამსახურება საქართველოსა და ქართველი ერის წინაშე:

„ვის ნაჭარმაგევს მეფენი თორმეტნი პურად
დამესხნეს,
თურქნი, სპარსნი და არაბნი საზღვართა გარე
გამესხნეს,
თევზნი ამერთა წყალთაგან იმერთა წყალთა
შთამესხნეს.

აწე ამათსა მოქმედსა ხელნი გულზედან დამესხნეს“.

ილია ჭავჭავაძის სიტყვით, „ამ დიდებულმა მეფემ ერთად მოუყარა თავი ქართველობას, მტერი გაუფრთხო და გაუფანტა, და დღეს თუ ჩვენ ჩვენს ბინაზედ ვართ, – ეს იქნება იმისი ღვაწლი, იმისი სამსახურიც უფრო იყოს... კაცს ორი სახელი უნდა ჰქონდესო, ამბობს ჩვენი ერი, ერთი აქ დასარჩენი, მეორე თან წასაყოლიო. ეს ანდერძი ქართველისა ისე არავის შეუსრულებია, როგორც დავით მეფესა. აქ აღმაშენებლის სახელი დარჩა, როგორც მეფეს, და იქ, როგორც დიდბუნებოვანმა კაცმა – წაიყოლია სახელი წმინდანისა, დიდების გვირგვინით შემკობილი“.

დავით აღმაშენებელმა, ბრძენმა და განათლებულმა მმართველმა, შორსმჭვრეტელმა და დაკვირვებულმა მეფე-პოლიტიკოსმა, დაუძღურებული, დანაწევრებული საქართველო ჩაიბარა და უძლიერეს მონარქიულ სახელმწიფოდ გარდაქმნა; დაასრულა საქართველოს ერთიანი, ძლიერი მონარქიული სახელმწიფოს ჩამოყალიბების ხანგრძლივი და ურთულესი პროცესი, გააერთიანა და გაზარდა ქვეყნის ტერიტორია, გააფართოვა და განამტკიცა საზღვრები, მოსახლეობისათვის ცხოვრება უშიშარი და სამართლიანი გახადა, განავითარა კულტურა, მოაწესრიგა საეკლესიო საქმეები, ხელი შეუწყო მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარებას, გამოასწორა ქვეყნის ეკონომიური ვითარება, რითაც დაასრულა თავისი სულიერი მისია.

ყოველივე ეს მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებების, მდიდარი სახისმეტყველების გამოყენებით ასახა არსენ ბერმა, რითაც ესთეტიკური ღირებულებაც მიანიჭა

ისტორიულ თხზულებას და თავად ისტორიკოსი-მემკვიდრე ქართული მხატვრული სიტყვის ოსტატადაც მოგვევლინა.

N. SULAVA

**ABOUT THE DEFINITION OF LITERARY
AND AESTHETICAL IMPORTANCE OF THE
„LIFE OF KING OF KINGS DAVITI“**

The ancient georgian historical writings did not give facts without definition, because of this it is not only historical chronicles. „Life of Kartli“ is valuable literary writing. Aesthetic phenomenon with its aim, content, literary value and theory of poetry, artistic. It is not only christian historical narration as other stories. It was published many works by georgian and foreigner scientists.

In our works we will show the literary aesthetic importance of the monk Arseni's „Life of King of Kings Daviti“. It is used comparisons, symbols, enigmas which were taken from the Bible. Characters are shown in comparison with historical people from antique periods, and with main characters of Greece and Roman mythological and Eastern (oriental) literature. The style of discussion and speech is full of beauty. The most important thing is principle of author to show the image of historical character as a literary character and also the comparison of historical and hagiographical stories.

Ivane Javakhishvili in the structural-composition research of the „Davit Agmashenebli's Life“ mentioned that it consists of two parts which means it is very close to the hagiography. We can give examples from Giorgi Merchule's, Saint Giorgi Mtatsmindeli's works.

The Aesthetic value of historical story is symbols of king's image and principles. The kings from the Bible were the example for georgian kings. It is the main principle for Davit Agmashenebeli's life. The ideal of kings from the Bible means the person full of respect and harmonious and Davit from the Bible were the symbol of this. King must be leader of his nation in everything and his word and affair

must be united. By Sul Khan-Saba king must be „Affair with Word“ and „Word with Affair“. In „The Life of Davit Agmashenebeli“ is given the ideal of king in the christian state, which was already given in the writing of Davit's historian: „begins rising the sun of all kings Davit“ (compare the historian of XIV centuries) „the rising of the king“ in which was shown the social and political life of Georgia of his period. It is the poetry in which is given the right definition of three periods – past, present and future – . The king begins his work after hard past, his action – „Affair with Word“ and „Word with Affair“ makes future and because of this „the rising of the king“ is symbol and is used with poetic function.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

- არისტოტელი, 1944 – არისტოტელი, პოეტიკა, წინასიტყვაობა, თარგმანი და კომენტარები პროფ. ს. დანელიასი, თბ., 1944.
- კანდელაკი, 1968 – კანდელაკი ნ., ქართული მჭევრმეტყველება, თბ., 1968.
- კეკელიძე, 1958 – კეკელიძე კ., ქართული ლიტერატურის ისტორია, II, თბ., 1958.
- კ. კეკელიძე, 1956 – კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, I, თბ., 1956.
- კ. კეკელიძე, 1957 – კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, IV, თბ., 1957.
- სულხან-საბა ორბელიანი, 1966 – სულხან-საბა ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, II, თბ., 1966.
- სულავა, 2003 – სულავა ნ., XII-XIII საუკუნეების ქართული ჰიმნოგრაფია, თბ., 2003.
- უძველესი იადგარი, 1980 – უძველესი იადგარი, გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთეს ელენე მეტრეველმა, ცაცა ჭანკიევმა და ლილი ხევსურიანმა, თბ., 1980.

- ქართლის ცხოვრება, 1955 – ქართლის ცხოვრება, I, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ, თბ., 1955.
- შანიძე, ცხოვრება მეფეთმეფისა და ვითისი 1992 – ცხოვრება მეფეთმეფისა და ვითისი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო მზექალა შანიძემ, თბ., 1992.
- ჯავახიშვილი, 1977 – ჯავახიშვილი ი., თხზულებანი, VIII, ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა, თბ., 1977.